

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Häggeby kyrka ligger centralt i socknen i ett kuperat, småbrutet odlingslandskap och i en sluttning med större sammanhängande åkermark åt öster ner mot Mälardalen. Prästgården ligger en liten bit söder om kyrkan och har en välbevarad manbyggnad från 1830-talet. I sluttningen ovanför kyrkan ligger två gamla skolhus, varav det ena är inrett till skolmuseum och det andra används som församlingshem.

2.2 Kyrkan

Kyrkan i Häggeby byggdes omkring år 1200 som en romansk kyrka med västtorn, långhus och ett smalare kor, vars utseende vi inte närmare känner till. En större ombyggnad skedde i början av 1300-talet då det ursprungliga koret revs och kyrkan byggdes om till salkyrka med ett nytt kor av samma bredd som långhuset. Koret försågs med en gotisk trefönstergrupp i östra gaveln. Fönstren finns med på den avbildning av kyrkan som Hadorph gjorde 1682. Kyrkan försågs också med ett högt trätunnvalv. Sakristian tillkom samtidigt som det nya koret. Nästa stora ombyggnad skedde på 1400-talet. Då uppfördes vapenhuset i söder och trätunnvalvet ersattes med murade tegelribbvalv. Även tornets bottenvåning, förbunden med långhuset genom en kraftig valvbåge, välvdes. På 1690-talet förstörades fönstren och fönster nyupptogs. 1698 försågs väggar och valv med kalkmålningar. Den medeltida kyrkan hade en hög, spetsig tornspira. I början på 1800-talet revs spiran och den nuvarande låga tornhuven tillkom. I samband med det flyttades kyrkklockorna in i tornet från en klockstapel som revs. Därmed hade kyrkan utvändigt fått den form som den bevarat till idag. Interiören fick sin nuvarande karaktär vid en omfattande restaurering som genomfördes 1952-53 enligt ett förslag av arkitekten Erik Fant.

Kyrkan har idag putsade fasader avfärgade i ockragult. Tornhuven är brädklädd och målad med ockragul linoljefärg. Tak och tornhuv är täckta med sågade, tjärade spån. Tornhuven kröns av en förgylld tupp. Gavelröstena på vapenhuset och sakristian är försedda med blinderingar i form av kors och cirkelnischer. På sakristian är tegelmuren i gavelröstet frilagd. Kyrkan har stora, rundbågiga fönster som är försedda med blyspröjsade träbågar. Fönsteröppningarna fick sin nuvarande form 1790. Kyrkan har två ingångar, en i tornets bottenvåning i väster och en i vapenhuset. Tornet nås genom en utvändig trappa och en dörr i vapenhusets takfot mot väster. Där kliver man upp på en steg över valvkapporna i vapenhuset och kommer upp på långhusvinden varifrån en trappa leder upp i tornet. Valvkappornas tegel är synligt, eftersom valven ej isolerats.

Bottenvåningen i tornet hänger samman med kyrkorummet genom en stor valvbåge. Golvet i kyrkan är belagt med tegel. Några äldre gravstenar är inlagda i golvet i koret och mittgången. Långhuset upptas till stor del av de slutna bänkkvarteren som är marmorerade i grå färger. En bänk på koret sydsida har en framtagna, ålderdomlig marmoreringsmålning i grått, blått och rött. Den färgen imiterades då den nya altarringen målades 1952. Vid restaureringen 1952-53 murades det stora korfönstret i öster igen. Den gamla altarringen och altaret i nyklassicistisk stil avlägsnades. De återfinns idag uppe i en kammare i tornet. I stället försågs kyrkan med ett nytt murat, putsat altare. På väggen över altaret placerades ett krucifix. Valv- och väggmålningarna från 1698 togs fram. Målningarna har få föreställande bilder bevarade men valven är rikt dekorerade med växtornament på vitkalkad botten. På grund av de omfattande ombyggnader som företagits med fönstren under 1700-talet, kunde bara obetydliga delar av väggmålningarna tas fram. Ett medeltida korfönster åt söder rekonstruerades invändigt.

Fönstret gotiska spetsbåge döljs delvis av det senare tillkomna 1400-talsvalvet. Läktaren i väster bärs upp av runda träkolonner med snidade kapitäl målade i mörkgrått. Läktarbarriären är marmorerad i ljusgrått. Orgeln tillkom på 1840-talet och byggdes av den kände orgelbyggaren Per Zacharias Strand. Den har ett stort musikhistoriskt värde, eftersom den är mycket välbevarad i ursprungligt skick. Predikstolen är ursprungligen från 1600-talet men är ombyggd både på 1700-talet och 1860-talet, då den i huvudsak fick sin nuvarande form. En del av 1800-talsornamenten på ljudtaket avlägsnades 1952-53.

Ingången till sakristian är försedd med en spetsbågig och flersprångig portal som har en röd, kvaderimiterande målning. Det är den enda medeltidsmålning som finns bevarad i kyrkan tillsammans med några målade kors i valvkappornas mittpunkter samt ett par konsekrationkors på norra väggen. Sakristian har en ålderdomlig bräddörr med smidda järnbeslag. Rummet är välvat med ett putsat, vitkalkat tegelribbvalv. Golvet är belagt med ålderdomliga bräder. I sakristian finns vidare sentida förvaringsskåp, lasyrmålade i diskreta färger, uppställda längs väggarna. Vapenhuset i söder har framtagna målningar av samma slag som i resten av kyrkan. Mot västra väggen står ett stort skåp i senbarockstil.

Häggeby kyrka har inte bevarat några medeltida inventarier med undantag för ett fragment av en dopfont. Av äldre inventarier finns ett antal välbevarade vapensköldar från stormaktstiden. Över mittgången hänger malmkronor och i koret en kristallkrona. Den stora malmkronan i mitten är från 1684. I vapenhuset och tornrummet finns malmkronor av 1600-talstyp. Ett dussintal ljusplåtar av mässing är uppsatta på väggarna.

2.3 Kyrkogården

Häggeby kyrkogård har sin största utsträckning mot söder. Den omges av en kallmurad gråstensmur från 1860 som nyligen är omlagd. Den omges delvis av en trädkrans av lövträd. I söder finns huvudingången som är försedd med putsade, vitkalkade grindstolpar med plåtklädda spiror som kröns av vindflöjlar. Grindstolparna tillkom samtidigt med muren omkring 1860. I väster framför tornet finns en andra ingång med järngrindar och huggna stolpar av granit.

Kyrkogårdsgångarna är grusade. Gravkvarteren är till största delen grästäckta. De gravkvarter som kantar kyrkogårdsmuren har bevarat ett ganska stort antal grusgravar med stenramar från 1900-talets första hälft. Detsamma gäller gravarna intill grusgången närmast söder om kyrkan. Intill vapenhusets västra sida, söder om tornet står en kopia av Hägebystenen som är en märklig bildsten från 500-600-talet. Originalstenen förvaras på Statens historiska museum. En minneslund anlades för ett par år sedan, strax öster om kyrkogården.

2.4 Redskapsbod

Söder om kyrkogården nära ingången står en envånig redskapsbod i trä med faluröda fasader, svarta portar och sadeltak belagt med enkupiga tegelpannor. Byggnaden återuppfördes efter en brand omkring 1990.

2.5 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Häggeby kyrka har ett framträdande läge i det omgivande odlingslandskapet. Den har såväl in- som utvändigt en ålderdomlig karaktär med stora upplevelsemässiga värden. Kyrkan som uppfördes redan omkring år 1200 har bevarat det utseende den fick vid ombyggnader senare under medeltiden.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- * Häggeby kyrka har bevarat den form den fick vid ombyggnader dels på 1300-talet och dels på 1400-talet, vilket ger den ett stort kulturhistoriskt värde.
- * Förändringarna i kyrkans byggnadshistoria är avläsbara i murverket, vilket är av stort värde som exempel på hur Upplandskyrkorna kunde byggas om under medeltiden.
- * Den fasta inredningen har tillkommit i olika omgångar, allt ifrån 1600-talet fram till den senaste restaureringen 1953. Trots de ombyggnader som ägt rum har kyrkan bevarat en traditionell, ålderdomlig karaktär med stora kulturhistoriska och upplevelsemässiga värden.
- * Orgeln från 1840-talet, tillverkad av Per Zacharias Strand, är välbevarad i ursprungligt skick och äger ett stort antikvariskt och musikhistoriskt värde.
- * Kyrkogården har en traditionell form med ett relativt stort inslag av grusgravar med stenramar som illustrerar gravkulturens utveckling under 1900-talet och därför har ett kulturhistoriskt värde.
- * Kyrkogårdens stenmur, grusgångar, trädkrans och grindstolpar med spiror och vindflöjlar är viktiga miljöskapande element som tillsammans bidrar till en kulturhistoriskt värdefull helhetsmiljö.

2.6 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Bonnier, Ann Catherine, *Kyrkorna berättar, Upplands kyrkor 1250-1350*, Uppsala 1987.

Bygd att vårda: kulturminnesvårdsprogram för Uppsala län del 3, Enköpings och Håbo kommuner, Uppsala 1984.

Kilström, Bengt Ingmar, *Häggeby kyrka, Upplands kyrkor 126*, Uppsala 1967.

Utdrag ur Bebyggelseregistret, Riksantikvarieämbetet (Raä)